

TADBIRKORLIK FAOLIYATINING IQTISODIY MAZMUNI VA ZAMONAVIY FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Akmalova Ziyoda Doniyorovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

Email: ziyodamullaboyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0000-4015-7684

THE ECONOMIC ESSENCE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND ITS MODERN FUNCTIONAL CHARACTERISTICS

Akmalova Ziyoda Doniyorovna

Basic doctoral candidate at Tashkent State University of Economics

Email: ziyodamullaboyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0000-4015-7684

Annotatsiya: Mazkur maqolada tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va zamonaviy funksional xususiyatlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan kompleks tahlil qilingan. Tadqiqotda tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyatiga doir klassik, neoklassik, institutsional va innovatsion nazariy yondashuvlar tizimli ravishda o'rganilib, ularning zamonaviy iqtisodiyot sharoitidagi o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, platforma iqtisodiyoti va innovatsion rivojlanish jarayonlari ta'sirida tadbirkorlik faoliyatining funksional tarkibida yuz berayotgan o'zgarishlar ilmiy asoslangan. Tadqiqot davomida tadbirkorlikning iqtisodiy, innovatsion, ijtimoiy, institutsional va raqamli-transformatsion funksiyalarini o'z ichiga olgan konseptual model ishlab chiqilib, uning milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, investitsion faollikni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi strategik ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, ilmiy abstraksiyalash, kontent-tahlil, analiz va sintez, induktiv hamda deduktiv metodlardan foydalanilgan. Olingan ilmiy

natijalar tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini takomillashtirish, biznes muhitini yanada yaxshilash hamda zamonaviy tadbirkorlik ekotizimini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tadbirkorlik faoliyati, iqtisodiy mazmun, iqtisodiy funksiyalar, innovatsion tadbirkorlik, raqamli iqtisodiyot, institutsional rivojlanish, sun'iy intellekt, biznes ekotizimi.

Abstract. This article provides a comprehensive scientific, theoretical, and practical analysis of the economic essence and modern functional characteristics of entrepreneurial activity. The study systematically examines classical, neoclassical, institutional, and innovation-based theoretical approaches to understanding the economic nature of entrepreneurship and highlights their distinctive features within the context of the modern economy. Furthermore, it scientifically substantiates the transformations occurring in the functional structure of entrepreneurial activity under the influence of the digital economy, artificial intelligence, the platform economy, and

innovation-driven development processes. The research develops a conceptual model encompassing the economic, innovative, social, institutional, and digital-transformational functions of entrepreneurship and justifies its strategic importance in enhancing national economic competitiveness, stimulating investment activity, creating new jobs, and ensuring sustainable economic development. The study employs a systematic approach, comparative analysis, scientific abstraction, content analysis, analytical and synthetic methods, as well as inductive and deductive reasoning. The findings provide a methodological foundation for improving public policies aimed at entrepreneurial development, enhancing the business environment, and formulating scientific and practical recommendations for establishing a modern entrepreneurial ecosystem.

Keywords: entrepreneurial activity, economic essence, economic functions, innovative entrepreneurship, digital economy, institutional development, artificial intelligence, business ecosystem.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida kechayotgan tarkibiy o'zgarishlar, raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, innovatsion rivojlanish modelining keng joriy etilishi hamda bozor munosabatlarining chuqurlashuvi tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmunini yangicha ilmiy yondashuvlar asosida tadqiq etishni taqozo etmoqda. Zamonaviy iqtisodiy tizimda tadbirkorlik nafaqat foyda olishga qaratilgan xo'jalik faoliyati, balki innovatsiyalarni yaratish, yangi ish o'rinlarini tashkil etish, investitsion muhitni yaxshilash, raqobat muhitini rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi strategik omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.[2] Shu bois tadbirkorlikning iqtisodiy mazmuni, uning funksional

xususiyatlari hamda milliy iqtisodiyot rivojlanishiga ta'sir etuvchi mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslash dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan global iqtisodiy beqarorlik, geosiyosiy omillar, ekologik muammolar, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi tadbirkorlik faoliyatining an'anaviy vazifalarini sezilarli darajada kengaytirdi. Natijada tadbirkorlik subyektlari nafaqat iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi xo'jalik yurituvchi subyekt, balki innovatsiyalarni tijoratlashtiruvchi, yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi, inson kapitalini rivojlantiruvchi hamda barqaror iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi institutsional mexanizm sifatida qaralmoqda.[3] Mazkur jarayonlar tadbirkorlikning iqtisodiy mazmunini qayta ko'rib chiqish, uning zamonaviy funksiyalarini ilmiy jihatdan tizimlashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham tadbirkorlikni rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilanib, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni rag'batlantirish hamda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda.[1] Mazkur islohotlar tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyatini yanada chuqurroq anglash, uning zamonaviy funksional imkoniyatlarini aniqlash va iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rnini ilmiy asoslashni talab etadi.

Ilmiy adabiyotlarda tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyati turli nazariy yondashuvlar asosida talqin etilgan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari tadbirkorlikni ishlab chiqarish omillarini samarali

uyg'unlashtiruvchi iqtisodiy faoliyat sifatida baholagan bo'lsa, neoklassik va institutsional yondashuvlarda uning resurslardan oqilona foydalanish, tavakkalchilikni boshqarish, innovatsiyalarni joriy etish va bozor nomukammalliklarini bartaraf etishdagi roli alohida e'tirof etiladi.[4] Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda esa tadbirkorlik raqamli transformatsiya, yashil iqtisodiyot, bilimlar iqtisodiyoti va innovatsion ekotizimlarning ajralmas tarkibiy elementi sifatida talqin qilinmoqda.[5] Biroq tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni hamda uning zamonaviy funksional xususiyatlarini kompleks ravishda yoritishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar hali ham yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Mazkur maqolaning maqsadi tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmunini zamonaviy iqtisodiy nazariyalar va amaliy yondashuvlar asosida ilmiy tahlil qilish, uning asosiy funksiyalarini tizimlashtirish hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikning iqtisodiy rivojlanishdagi strategik ahamiyatini asoslab berishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyati, funksional yo'nalishlari, iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni hamda zamonaviy rivojlanish tendensiyalari kompleks tahlil qilinadi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar, raqamlashtirish jarayonlari va innovatsion rivojlanish paradigmasi nuqtai nazaridan qayta talqin qilinishi, uning iqtisodiy, ijtimoiy, innovatsion, institutsional va raqamli funksiyalari yagona konseptual tizim asosida umumlashtirilganligi hamda tadbirkorlikning milliy iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishdagi strategik roli ilmiy jihatdan asoslanganligi bilan tavsiflanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va funksional xususiyatlarini o'rganish iqtisodiyot nazariyasining eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo'yicha shakllangan ilmiy qarashlar evolyutsiyasi shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik tushunchasi jamiyatning iqtisodiy rivojlanish bosqichlariga mos ravishda takomillashib borgan va har bir davrda uning mazmuni yangi nazariy yondashuvlar bilan boyitilgan. Klassik iqtisodiy maktab vakillari tadbirkorlikni ishlab chiqarish omillarini uyg'unlashtirish va tavakkalchilik sharoitida iqtisodiy faoliyatni tashkil etish bilan bog'liq iqtisodiy kategoriya sifatida talqin qilganlar. Keyinchalik neoklassik iqtisodiy maktab vakillari ushbu tushunchani resurslardan samarali foydalanish, bozor muvozanatini ta'minlash hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan izohlashga harakat qilganlar. Institutsional iqtisodiyot nazariyasi esa tadbirkorlik faoliyatining samaradorligini huquqiy muhit, mulkchilik munosabatlari, davlat institutlari va bozor infratuzilmasining rivojlanish darajasi bilan uzviy bog'liq holda tahlil qiladi.

Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda tadbirkorlik faoliyati innovatsion rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, J. Schumpeter tomonidan ilgari surilgan innovatsion tadbirkorlik konsepsiyasi iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili sifatida yangilik yaratish va uni amaliyotga joriy etish jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning fikriga ko'ra, tadbirkor iqtisodiy tizimda "ijodiy buzilish" (creative destruction) mexanizmini yuzaga keltiruvchi subyekt bo'lib, yangi mahsulotlar, yangi texnologiyalar, yangi bozorlar va yangi boshqaruv usullarini shakllantirish orqali iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtiradi. Mazkur

nazariya bugungi kunda ham innovatsion iqtisodiyot, startap ekotizimlari va raqamli biznes modellarini ilmiy asoslashda muhim metodologik manba sifatida xizmat qilmoqda.

Tadbirkorlikning iqtisodiy mohiyatini chuqurroq anglashda P. Drucker, I. Kirzner, F. Knight, M. Porter, D. North, W. Baumol va boshqa xorijiy olimlarning ilmiy ishlari alohida ahamiyat kasb etadi. P. Drucker tadbirkorlikni innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etishning bosh mexanizmi sifatida baholagan bo'lsa, I. Kirzner bozor imkoniyatlarini aniqlash va ulardan samarali foydalanishni tadbirkorning asosiy funksiyasi sifatida izohlaydi. F. Knight esa tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyatini noaniqlik va tavakkalchilik sharoitida qarorlar qabul qilish bilan bog'laydi. M. Porter tadbirkorlikni milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida ko'rsa, D. North institutsional muhitning sifati tadbirkorlik faoliyatining natijadorligini belgilovchi asosiy determinant ekanligini ta'kidlaydi. W. Baumol esa tadbirkorlikni iqtisodiy tizimning institutsional tuzilmasiga bog'liq holda unumli, samarasiz va destruktiv shakllarga ajratib tahlil qiladi.

Mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ham tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni, kichik biznesni rivojlantirish, xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash, investitsion jozibadorlikni oshirish hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash masalalari keng yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda tadbirkorlikning bandlikni ta'minlash, aholi daromadlarini oshirish, raqobat muhitini shakllantirish va iqtisodiyotning tarkibiy diversifikatsiyasini jadallashtirishdagi roli ilmiy asoslangan. Shu bilan birga, so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, platforma iqtisodiyoti, sun'iy intellekt,

"FinTech" va innovatsion startaplar rivojlanishi natijasida tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni yangi funksional elementlar bilan boyib bormoqda. Bu esa mavjud nazariy qarashlarni zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar nuqtai nazaridan qayta baholashni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mohiyati yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarning aksariyati alohida nazariy yo'nalishlar yoki amaliy jihatlariga bag'ishlangan bo'lib, raqamlashtirish, innovatsion iqtisodiyot, yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari bilan integratsiyalashgan holdagi funksional xususiyatlari yetarli darajada kompleks o'rganilmagan. Shuningdek, tadbirkorlikning iqtisodiy, innovatsion, ijtimoiy, institutsional va raqamli funksiyalarini yagona tizimli konsepsiya asosida tahlil qilish bo'yicha ilmiy ishlanmalar cheklanganligi mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotda ilmiy bilishning tizimli, kompleks va integratsion yondashuvlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini dialektik bilish nazariyasi, iqtisodiy tizimlar evolyutsiyasi konsepsiyasi, institutsional iqtisodiyot nazariyasi, innovatsion rivojlanish modeli hamda raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi tashkil etadi. Tadqiqot davomida ilmiy abstraksiyalash, analiz va sintez, induktiv va deduktiv tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent-tahlil, iqtisodiy-mantiqiy umumlashtirish hamda ilmiy interpretatsiya usullaridan kompleks foydalanildi. Xususan, ilmiy adabiyotlar va normativ-huquqiy manbalar kontent-tahlil asosida o'rganilib, turli nazariy maktablarning yondashuvlari qiyosiy tahlil qilindi, tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va zamonaviy funksional xususiyatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tizimli yondashuv asosida umumlashtirildi. Olingan

ilmiy natijalar mantiqiy umumlashtirish va konseptual tahlil usullari orqali baholanib, tadbirkorlik faoliyatining zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitidagi o'рни va istiqbolli yo'nalishlari yuzasidan ilmiy xulosalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Mazkur tadqiqot natijasida tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar sharoitida ko'p qirrali va dinamik iqtisodiy kategoriya ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatdiki, tadbirkorlikni faqat foyda olishga qaratilgan xo'jalik faoliyati sifatida talqin qilish bugungi iqtisodiy rivojlanish tendensiyalarini to'liq aks ettirmaydi. Zamonaviy iqtisodiyotda tadbirkorlik ishlab chiqarish omillarini samarali uyg'unlashtirish bilan bir qatorda innovatsiyalarni yaratish, yangi texnologiyalarni joriy etish, raqamli biznes modellarini shakllantirish, inson kapitalini rivojlantirish hamda iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi murakkab institutsional tizim sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni qiymat yaratish, tavakkalchilikni boshqarish, innovatsiyalarni tijoratlashtirish va bozor ehtiyojlariga moslashuvchan boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish jarayonlari bilan uzviy bog'liqligi aniqlandi.

Nazariy manbalar hamda zamonaviy iqtisodiy yondashuvlarning qiyosiy tahlili asosida tadbirkorlik faoliyatining funksional tuzilmasi tizimlashtirildi. Tadqiqot natijalari uning iqtisodiy funksiyalari faqat resurslarni taqsimlash yoki daromad olish bilan cheklanmasligini, balki iqtisodiy rivojlanishning strategik omillarini shakllantirishini ko'rsatdi. Xususan, tadbirkorlikning resurslarni samarali safarbar etish, investitsiyalarni jalb qilish, innovatsiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etish, yangi ish o'rinlarini yaratish, bozor

infratuzilmasini rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish hamda hududlar iqtisodiy rivojlanishini rag'batlantirish funksiyalari zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi ekanligi ilmiy asoslandi.

Tadqiqot davomida tadbirkorlik faoliyatining zamonaviy funksiyalari beshta o'zaro bog'liq yo'nalish bo'yicha konseptual ravishda guruhlashtirildi. Birinchi yo'nalish – **iqtisodiy funksiya** bo'lib, u ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish, qo'shilgan qiymat yaratish, daromad va foyda shakllanishini ta'minlash orqali iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Ikkinchi yo'nalish – **innovatsion funksiya** bo'lib, yangi mahsulotlar, xizmatlar, texnologiyalar va biznes modellarini yaratish hamda ularni tijoratlashtirishni nazarda tutadi. Uchinchi yo'nalish – **ijtimoiy funksiya** bo'lib, aholining bandligini ta'minlash, tadbirkorlik madaniyatini rivojlantirish, inson kapitalini mustahkamlash va turmush sifatini yaxshilashga qaratilgan. To'rtinchi yo'nalish – **institutsional funksiya** bo'lib, sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, bozor institutlarini rivojlantirish hamda iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Beshinchi yo'nalish esa **raqamli-transformatsion funksiya** bo'lib, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, elektron tijorat va raqamli platformalar asosida tadbirkorlik faoliyatining samaradorligini oshirish imkoniyatlarini ifodalaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlik faoliyatining funksional tarkibi sezilarli darajada kengaymoqda. Raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida biznes jarayonlarini avtomatlashtirish, xarajatlarni optimallashtirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish, iste'molchilar ehtiyojlarini real vaqt rejimida tahlil qilish hamda boshqaruv qarorlarini ma'lumotlarga

asoslangan holda qabul qilish imkoniyatlari ortmoqda. Natijada tadbirkorlikning iqtisodiy samaradorligi bilan bir qatorda uning innovatsion va institutsional salohiyati ham yuksalmoqda. Bu holat tadbirkorlikni milliy iqtisodiyotning raqobat ustunliklarini shakllantiruvchi strategik mexanizm sifatida baholash imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari tadbirkorlik faoliyatining samaradorligi faqat korxona ichki resurslariga emas, balki tashqi institutsional muhit sifatiga ham bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. Xususan, qulay investitsion muhit, mulk huquqining ishonchli himoyasi, soliq tizimining barqarorligi, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi hamda raqamli infratuzilmaning rivojlanganligi tadbirkorlik faoliyatining natijadorligini belgilovchi muhim omillar sifatida aniqlandi. Mazkur omillar o'zaro uyg'unlashganda innovatsion tadbirkorlik rivojlanishi jadallashadi, iqtisodiyotda yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ulushi ortadi va iqtisodiy o'sishning sifat ko'rsatkichlari yaxshilanadi.

Tadqiqot yakunlari asosida tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va funksional xususiyatlarini aks ettiruvchi konseptual model ishlab chiqildi. Ushbu modelga ko'ra, tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy resurslar, innovatsion salohiyat, institutsional muhit va raqamli texnologiyalar integratsiyasi asosida faoliyat yurituvchi ochiq iqtisodiy tizim sifatida talqin qilinadi. Modelning asosiy natijasi sifatida resurslardan samarali foydalanish, innovatsion mahsulotlar yaratish, raqobatbardoshlikni oshirish, yangi ish o'rinlarini tashkil etish, investitsiyalar oqimini ko'paytirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash kabi ijobiy iqtisodiy

samaralar yuzaga kelishi ilmiy jihatdan asoslandi.

Shunday qilib, olingan natijalar tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmunini zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitlariga mos ravishda qayta talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. Tadbirkorlik bugungi kunda nafaqat iqtisodiy foyda yaratuvchi xo'jalik yuritish shakli, balki innovatsion taraqqiyot, institutsional modernizatsiya, raqamli transformatsiya va milliy iqtisodiyotning barqaror raqobatbardoshligini ta'minlovchi strategik rivojlanish instituti sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur ilmiy natijalar tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish hamda amaliy boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqishda nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va zamonaviy funksional xususiyatlari bo'yicha mavjud ilmiy qarashlarni yanada boyitish hamda ularni zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar nuqtai nazaridan qayta talqin qilish imkonini berdi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlikni faqat iqtisodiy foyda olish yoki ishlab chiqarish omillarini samarali birlashtirish vositasi sifatida baholash bugungi global iqtisodiy jarayonlarning murakkab tabiatini to'liq aks ettirmaydi. Raqamli iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish, yashil iqtisodiyot va bilimlarga asoslangan iqtisodiy tizimlarning shakllanishi tadbirkorlik faoliyatining mazmunini yangi institutsional va funksional elementlar bilan boyitmoqda. Shu sababli tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotda iqtisodiy, ijtimoiy, innovatsion va texnologik taraqqiyotning integrallashgan mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot davomida shakllantirilgan konseptual yondashuv J. Schumpeterning innovatsion rivojlanish nazariyasi, P. Druckerning innovatsiyalarni boshqarish konsepsiyasi, I. Kirznerning bozor imkoniyatlarini aniqlash modeli hamda D. Northning institutsional iqtisodiyot nazariyasi bilan metodologik jihatdan uyg'unlashadi. Biroq mazkur tadqiqot ushbu nazariyalarni zamonaviy raqamli transformatsiya sharoitlariga moslashtirgan holda, tadbirkorlikning iqtisodiy mazmunini ko'p funksiyali va ko'p darajali tizim sifatida talqin etishi bilan ulardan farqlanadi. Xususan, tadqiqotda tadbirkorlikning raqamli-transformatsion funksiyasi alohida ilmiy kategoriya sifatida asoslanib, uning sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), platforma iqtisodiyoti, elektron tijorat va raqamli ekotizimlar bilan uzviy bog'liqligi konseptual jihatdan izohlandi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy samaradorligi nafaqat ichki boshqaruv resurslari va moliyaviy imkoniyatlarga, balki tashqi institutsional muhitning sifatiga ham bevosita bog'liqdir. Mulk huquqining kafolatlanganligi, qonunchilikning barqarorligi, soliq tizimining soddaligi, moliyalashtirish manbalarining ochiqligi, raqobat muhitining rivojlanganligi va davlat tomonidan yaratilayotgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tadbirkorlikning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan tadqiqot natijalari institutsional iqtisodiyot nazariyasining asosiy qoidalarini tasdiqlash bilan birga, ularni raqamli iqtisodiyot talablariga mos ravishda rivojlantirish zarurligini ham ko'rsatadi.

Muhokama natijalari shuningdek, tadbirkorlik faoliyatining funksional tarkibi iqtisodiyotning texnologik rivojlanish darajasiga qarab evolyutsion ravishda kengayib borayotganini tasdiqlaydi. Agar

an'anaviy iqtisodiy modelda tadbirkorning asosiy vazifasi ishlab chiqarish va savdo faoliyatini tashkil etishdan iborat bo'lgan bo'lsa, zamonaviy sharoitda u innovatsion mahsulotlarni yaratish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, intellektual kapitalni boshqarish, raqamli platformalarda biznes yuritish va xalqaro qiymat zanjirlariga integratsiyalashuv kabi yangi strategik vazifalarni ham bajaradi. Bu esa tadbirkorlikning iqtisodiy mazmuni tobora murakkablashib borayotganini va uni baholashda kompleks yondashuvlardan foydalanish zarurligini anglatadi.

Mazkur tadqiqotda taklif etilgan tadbirkorlikning iqtisodiy, innovatsion, ijtimoiy, institutsional va raqamli-transformatsion funksiyalarini o'zaro integratsiyalashgan holda baholash modeli ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ushbu model orqali tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiyotga ko'rsatayotgan ta'sirini faqat yalpi ichki mahsulot yoki foyda ko'rsatkichlari bilan emas, balki innovatsion faollik, bandlik darajasi, texnologik yangilanish, eksport salohiyati, investitsion jozibadorlik va raqamli rivojlanish indikatorlari orqali ham baholash imkoniyati yaratiladi. Natijada tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy samaradorligini ko'p mezonli baholash tizimini shakllantirish uchun ilmiy-metodologik asos vujudga keladi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda inson kapitalining o'rni tobora ortib borayotganini ham tasdiqlaydi. Zamonaviy tadbirkor nafaqat moliyaviy resurslarni boshqaruvchi iqtisodiy subyekt, balki strategik fikrlash, innovatsion boshqaruv, raqamli texnologiyalardan foydalanish, global bozorlarni tahlil qilish va yuqori darajadagi kommunikativ kompetensiyalarga ega bo'lgan lider sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu sababli tadbirkorlikni rivojlantirish siyosatida ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish

integratsiyasini kuchaytirish, innovatsion tadbirkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi zarur.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari tadbirkorlik faoliyatining barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishdagi rolini ham yangi nuqtai nazardan yoritadi. Yashil iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan tadbirkorlik, ekologik innovatsiyalarni joriy etish, resurslardan oqilona foydalanish, energiya samaradorligini oshirish va ijtimoiy mas'uliyatli biznes modellarini rivojlantirish iqtisodiy o'sish bilan bir qatorda ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim vositasiga aylanmoqda. Bu esa tadbirkorlikning iqtisodiy mazmuni tobora kengayib, uning funksional chegaralari iqtisodiy samaradorlikdan tashqari ijtimoiy farovonlik va ekologik xavfsizlikni ham qamrab olayotganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari va ularning ilmiy muhokamasi tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmunini zamonaviy iqtisodiy rivojlanish paradigmalarida asosida qayta ko'rib chiqish zarurligini tasdiqlaydi. Taklif etilgan ilmiy yondashuv tadbirkorlikning klassik iqtisodiy mazmunini innovatsion, institutsional va raqamli iqtisodiyot tamoyillari bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Mazkur konseptual yondashuv tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatini takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, oliy ta'lim tizimida tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirish hamda zamonaviy biznes ekotizimlarini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun mustahkam nazariy-metodologik asos vazifasini bajaradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va zamonaviy funksional xususiyatlarini

kompleks ilmiy yondashuv asosida tahlil qilish orqali uning milliy iqtisodiyot va global iqtisodiy tizim rivojlanishidagi strategik ahamiyatini nazariy hamda amaliy jihatdan asoslash imkonini berdi. Tadqiqot davomida tadbirkorlik faoliyati an'anaviy iqtisodiy talqinlardan farqli ravishda faqat foyda olishga qaratilgan xo'jalik yuritish shakli emas, balki innovatsiyalarni yaratish, iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash, yangi ish o'rinlarini tashkil etish, investitsion faollikni oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiluvchi murakkab institutsional-iqtisodiy tizim ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot natijasida tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni zamonaviy iqtisodiyotning tarkibiy o'zgarishlari, raqamli transformatsiya jarayonlari va innovatsion rivojlanish konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), elektron tijorat, raqamli platformalar va innovatsion biznes modellarining jadal rivojlanishi tadbirkorlik faoliyatining funksional imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirayotganligi ilmiy tahlillar orqali tasdiqlandi. Shu jihatdan tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlovchi asosiy rivojlanish institutlaridan biri sifatida e'tirof etildi.

Ilmiy tahlillar asosida tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy, innovatsion, ijtimoiy, institutsional va raqamli-transformatsion funksiyalarini o'z ichiga olgan konseptual funksional model ishlab chiqildi. Mazkur model tadbirkorlik faoliyatini baholashda faqat iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari bilan cheklanmasdan, innovatsion salohiyat, texnologik rivojlanish, inson kapitalini shakllantirish, investitsion jozibadorlik, eksport salohiyati hamda institutsional muhit sifatini ham kompleks baholash zarurligini

ko'rsatdi. Bu esa tadbirkorlikni zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning ko'p omilli va ko'p darajali tizimi sifatida ilmiy asoslash imkonini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim ilmiy xulosalardan biri shundan iboratki, tadbirkorlik faoliyatining samaradorligi korxona ichki resurslari bilan bir qatorda tashqi institutsional muhitning sifati, davlatning iqtisodiy siyosati, moliyaviy infratuzilmaning rivojlanganligi, huquqiy kafolatlarning barqarorligi va raqamli texnologiyalarni qo'llash darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Mazkur omillarning uyg'unlashuvi innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish, iqtisodiyotning yuqori qo'shilgan qiymatga ega tarmoqlarini kengaytirish va milliy iqtisodiyotning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirildi:

- ❖ tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmunini baholashda klassik iqtisodiy yondashuvlar bilan bir qatorda institutsional, innovatsion va raqamli iqtisodiyot nazariyalarini integratsiyalash zarur;

- ❖ tadbirkorlikni rivojlantirish siyosatida innovatsion ekotizimlar, startap infratuzilmalari, venchur moliyalashtirish mexanizmlari hamda raqamli platformalarni keng joriy etishga ustuvor ahamiyat berilishi lozim;

- ❖ oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarda zamonaviy tadbirkorlik kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim dasturlarini takomillashtirish maqsadga muvofiq;

- ❖ davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, tadbirkorlik

subyektlarini institutsional qo'llab-quvvatlash hamda qulay biznes muhitini yaratish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri hisoblanadi;

- ❖ raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektni tadbirkorlik faoliyatiga keng tatbiq etish boshqaruv samaradorligini oshirish, biznes jarayonlarini optimallashtirish va yangi iqtisodiy qiymat yaratishning istiqbolli yo'nalishi sifatida qaralishi zarur.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy mazmuni va funksional xususiyatlarini zamonaviy iqtisodiy transformatsiyalar, raqamlashtirish va innovatsion rivojlanish jarayonlari bilan integratsiyalashgan holda konseptual jihatdan qayta talqin qilganligi bilan tavsiflanadi. Taklif etilgan ilmiy yondashuv tadbirkorlikni iqtisodiy rivojlanishning strategik instituti sifatida baholashga xizmat qiladi hamda ushbu sohada olib boriladigan keyingi ilmiy izlanishlar uchun metodologik asos vazifasini bajaradi.

Kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda tadbirkorlik faoliyati samaradorligini sun'iy intellekt asosidagi tahliliy modellar yordamida baholash, hududlar kesimida tadbirkorlik ekotizimlarining rivojlanish darajasini kompleks diagnostika qilish, yashil iqtisodiyot va raqamli iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikning yangi biznes modellarini ishlab chiqish hamda ularning milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ta'sirini empirik ma'lumotlar asosida o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur yo'nalishlar tadbirkorlik nazariyasining yanada rivojlanishiga, ilmiy-amaliy tavsiyalarni takomillashtirishga va iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
2. Acs, Z. J., Audretsch, D. B., Lehmann, E. E., & Licht, G. (2016). *National Systems of Entrepreneurship*. *Small Business Economics*, 46(4), 527–535.
3. Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Harvard University Press.
4. Hébert, R. F., & Link, A. N. (1989). In Search of the Meaning of Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 1(1), 39–49.
5. Lafuente, E., Acs, Z. J., Sanders, M., & Szerb, L. (2020). The Global Technology Frontier: Productivity Growth and the Relevance of Kirznerian and Schumpeterian Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 55, 153–178.